

1653 ve 1654 TARİHLİ OSMANLI BÜTÇELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş.Gör. Erişah ABDURRAHİMOĞLU*

GİRİş

Bu alışmada, XVII. yuzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devletinin gelir ve giderlerini gosteren bütçeler değerlendirilecektir. H. 1063/M. 1653 ve H. 1064/M. 1654 tarihli Osmanlı bütçelerini ele almadan önce, dönem hakkında genel bilgi vermek daha faydalı olacaktır.

Bu bütçelerin tertip edildiği dönem, Osmanlı Devleti'nin duraklama devrine tekabül etmektedir. Bu dönemde sık sık yapılan saltanat değişiklikleri ve buna bağlı olarak verilen cülüs bahşişi, savaş ve askeri harcamalar ile yeniçerilere, u ayda bir ödenen mevâcipler giderleri arttırıcı rol oynamıştır. Bunun yanı sıra güvenliğin sağlanamadığı bölgelerde gelirler tam anlamıyla toplanamamakta idi. Dolayısıyla, giderlerin artması, gelirlerin azalması Osmanlı maliye teşkilâtında yeni tedbirlerin alınmasına sebep olmuştur. Özellikle, IV. Murad döneminde yapılan tasarrufları arttırıcı tedbirler ile Tarhuncu Ahmed Paşa ve Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazamlık dönemlerinde hazırladıkları bütçelerde tasarrufları arttırmak, harcamaları kısmak için aldıkları tedbirler kayda değer görölmektedir.

XVII. yuzyıl sonu Osmanlı bütçeleri, ay yılına göre düzenlenmiş bütçelerdir. Aynı zamanda bu bütçelerin başlıkları kısa ve özetleyenler de başlıkta anılmamıştır (1).

Ele aldığımız Osmanlı bütçelerinde asayişsizlik ve i isyanlar gibi sebeplerle toplanamayan gelirler, toplanması imkansız gelirler (mümteni'u'l-husûl) diye anılmaktadır. Bilinen iltizam bedelleri halinde duran bazı mukataalar da satılmadık (nâ-furuht) diye bütçelerde gösterilmiştir. Bütçelerde, toplanamayan gelirlerin ve satılmayan mukataaların elde edilen gelirlere eklenmesi ile brüt gelir meydana gelmekte olup, daha sonra bu rakamların düşülmesiyle net gelir tutarı ortaya çıkmaktadır.

H. 1063/M. 1653 ve H. 1064/M. 1654 tarihli bütçelerde gelir ve giderler ilgili maliye kalemleri tarafından tutulmuştur. Ancak bütün gelir ve gider kalemleri Baş Muhasebe'nin denetimi altındaydı. Ayrıca her iki bütçenin bazı gelir kalemlerinde yer isimleri görölmekte olup, bu da gelirlerin coğrafi dağılımına göre tahsil edilmesinin daha kolay olabi-

leceğini ortaya koymaktadır. Ele aldığımız H.1063/M. 1653 ve H.1064/M. 1654 tarihli Osmanlı bütçeleri İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivinin maliyeden müdevver teftişleri tasniflerinin 22249 nolu defterinden alınmıştır.

H. 1063/M. 1653 ve H.1064/M. 1654 bütçeler Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın tertip ettiği H. 1053/M. 1643 tarihli bütçeden daha ayrıntılıdır. H. 1053/M. 1643 tarihli bütçe Anadolu ve Rumeli vilayetlerine ait mukâtaa, cizye, avâız ve agnam gelirleri ile ta'yinât, teslimat ve ihracât giderlerini toplu olarak vermiş olup, gelir ve giderleri Maliye Kalemlerine göre tasnif etmemiştir. Elde edilen gelirler ve yapılan giderler toplu olarak gösterilmiştir. Buna karşın H. 1063/M. 1653 tarihli bütçenin sonunda seferler olduğu zaman halktan alınan bedel-i ordu, bedel-i tımar, bedel-i nüzül gibi olağanüstü vergilerin miktarı belirtilmiş olup, gelir ve gider arasındaki farktan çıkarılmıştır. Hesaplanan bu miktarın yanında, bu vergilerin alınmadığı zaman meydana gelen gelir-gider farkı da bütçede ayrıntılarıyla gösterilmiştir.

H. 1064/M. 1654 tarihli bütçe tarihte "Tarhuncu Bütçesi" adıyla anılan bütçedir. Bu bütçe, Tarhuncu Ahmed Paşa'nın H.1053/M. 1643'te Kemankeş kara Mustafa Paşa'nın yaptığı bütçe ile on yıllık hesapları gözden geçirmesi neticesinde meydana getirilmiştir. Tarhuncu Ahmed Paşa bu bütçede artan masrafları kısararak gelir ve gider arasında denge sağlamaya çalışmıştır. Dolayısıyla, Tarhuncu Ahmed Paşa'nın bütçede masrafları kısması kendisine düşman kazandırmış ve neticesinde katline sebep olmuştur (2). XVII. yüzyılda hazine gelir ve giderlerini kapsayan hesapların uzun zaman yapılmaması sebebiyle, Tarhuncu bütçesine ilk Osmanlı bütçesi gibi önem verilmesinin nedeni burdan gelmektedir (3). Tarhuncu bütçesinde öncelikle kısıntının yapıldığı masraf kalemi askeri maaş ödemelerinin yer aldığı mevâcibatlardır. Bu kalemi H.1063/M. 1653 tarihli bütçenin ilgili kalemi ile karşılaştırdığımızda fark ortaya çıkmaktadır.

H.1063/M. 1653 ve H.1064/M. 1654 tarihli bütçelerde her kalemin devamlı alınan (mukarrer) ve olağanüstü hallerde alınan (gayr-ı mukarrer) gelir miktarları ve yapılan masrafları ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir. Dolayısıyla, bu bütçelerin Osmanlı hazinesinin gelir ve giderleri ile bunların seyrini izleme imkanını verme açısından son derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

I. Bütçelerin Gelir Bölümü

Ele aldığımız bütçelerin, gelir bölümünde yer alan ilgili Maliye Kalemleri'nin görevleri ve aldıkları paylar aşağıda tek tek belirtilmiştir.

i) Muhasebe-i Evvel (Baş Muhasebe) Kalemi:

Muhasebe-i evvel kalemi, Osmanlı Devleti'nin gelir ve giderlerini denetlemek görevi yanında bütçelerde yeralan maliye kalemlerinin de yönetiminden sorumludur. Bu kalemin kontrol ettiği gelirler; Cizye, mukâtaa gelirleri, tımar ve zeamet sahiplerinin bedelleri ve bazı eyalet gelirleridir. Muhasebe-i evvel kaleminin H.1063/M. 1653 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı 121.549.910 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %23.4'tür. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı ise 103.858.737 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 18.5'dir.

ii) Muhasebe-i Cizye:

Cizye, hristiyan ve yahudilerden alınan bir baş vergisidir. Cizye muhasebesi ise gayr-i müslimlerden alınan cizyenin idari ve mali işi ile cizye vergisinin tahsil görevini üstlenmekte idi. Aynı zamanda cizye muhasebesi, bazı mütekaid ve duacıların vazife aylıkları ile adet-i ağnâm geliri, has ve saliyâne giderlerini tutmakta idi. Bu kalemin H. 1063/M. 1653 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı 112.946.406 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %21.8'tir. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı ise, 110.268.871 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %10.7'dir.

iii) Haremeynü-ş-Şerifeyn Muhasebesi:

Haremeyn muhasebesi, (Mekke, Medine, Kudüs) Kutsal beldelere ait gelirlerin tahsil edilmesi işlemleri ile bazı kalelerdeki neferlerin mevâcip ödemelerinin yanında mütekaid ve duacıların vazife aylıkları görevleri arasındadır.

Haremeyn muhasebesinin H. 1063/M. 1653 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı 15.478.800 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %2.9'dur. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı ise 17.046.403 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %3.0'tür.

iv) Haremeynü-ş-Şerifeyn Mukataası:

Bu kalem, kutsal beldelere ait mukataalar ile bunlara ait işlemleri tutmakta olup, bazı mütekaid ve duacı vazife aylıkları ile has giderlerini de denetleme idi. Bu kalemin H. 1063/M. 1653 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı, 23.841.917 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %4.6'dır. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı ise, 23.263.617 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 4.1'dir.

v) Mevkûfât:

Mevkûfât kaleminin görevi, avarız akçesi bedel-i nüzül ve bedel-i sürsât gibi avarız hanesi hesabı üzerinden alınan vergileri denetlemektir. Bu kalemin, H. 1063/M. 1653 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı

44.850.671 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %8.6'dır. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı ise 102.505.665 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %18.3'tür. Bu kalemin denetlediği gelirlerin artış göstermesinin sebebi dönem içinde savaşların giderek yoğunlaşması ve dolayısıyla avarız akçesi ile bedel-i nüzül gibi vergilerinin artmış olmasıdır.

vi) Mukataa-i Evvel (Baş Mukataa):

Bazı mukataa gelirleri ve bununla ilgili kayıtları izlemek görevi bu kalemin idi. Önemli gelir kaynakları Rumelinde bulunan bu kalem aynı zamanda bazı has, salyâne giderlerini de denetlemekte idi. Bu kalemin H. 1063/M. 1653 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı 39.700.166 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %7.6'dır. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı ise, 38.581.846 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %6.9'dur.

vii) Maden Mukataası:

Önemli gümrük mukataaları, Rumeli kıptilerinin cizye ve ispençe vergileri ile tütün, kahve ve üzümünden alınan resimlerin yanında çeşitli madenlerin gelirlerini kontrol etmekte bu kalemin görevleri arasındadır. Bu kalemin H. 1063/M. 1653 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı 69.511.120 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %12.6'dır. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı ise, 68.760.820 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 12.3'tür.

viii) Bursa Mukataası:

Bursa, Biga, Bolu, Adapazarı, Kastamonu, Çankırı'da bulunan bazı mukataalarla, Akdeniz adalarındaki çeşitli mukataaların gelirlerini kontrol görevini üstlenen bu kalem, Rumelindeki bazı kale muhafazalarının mevâciplerine ilişkin hesapları da tutmaktaydı. Bu kalemin H. 1063/M. 1653 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı 12.075.634 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %2.3'tür. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı ise, 12.477.509 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 22'dir.

ix) Mensuh Kalemi (Ziyade-i Cizye):

Sultan, vezir v.s. vakıflarındaki cizye, âdet-i ağnam ve avarız gibi bazı gelirlerle ilgilenen bu kalemin diğer adı da Ziyade-i Cizye'dir. Ancak bu kalem, bütçelerde Mensuh adıyla geçmektedir. Bu kalemin H. 1063/M. 1653 tarihli bütçeden aldığı gelir 17.959.125 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %3.4'tür. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı ise 18.184.838 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 3.2'dir.

x) Haslar Mukataası:

Padişah ve hanedan üyelerinin haslarına ait gelir tahsilini denetleyen kalemdir. Bu kalemin H. 1063/M. 1653 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı 3.959.650 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 0.7'dir. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı ise, 4.723.665 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 0.8'dir.

xi) İstanbul Mukataası:

Bu kalem, İstanbul ve Edirne ihtisabı, bazı kale muhafızlarının mevâcipleri ile mütekaid ve duacıların vazife aylıklarını denetlerdi. Bu kalemin H. 1063/M. 1653 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı 22.594.879 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 4.3'tür. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı ise, 21.564.151 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 3.8'dir.

xii) Avlonya ve Ağrıboz Mukataası:

Arnavutluk ve Teselya bölgelerindeki mukataa gelirleri ve buna ait işlemler bu kalem tarafından kontrol edilmekteydi. Avlonya'nın H. 1063/M. 1653 tarihli bütçedeki geliri 9.434.685 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 1.8'dir. Ağrıboz'un söz konusu bütçedeki geliri ise, 1.995.324 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 0.37'dir. İki kalemin bu bütçeden toplam olarak aldığı gelir miktarı 11.390.009 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 2.20'dir. Avlonya'nın H. 1064/M. 1654 tarihli bütçedeki geliri 0.481.625 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 1.6'dır. Ağrıboz'un bu bütçedeki geliri 1.995.334 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 0.36'dir. Bu iki kalemin söz konusu bütçeden aldıkları gelir miktarı 11.436.959 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %2.05'tir.

xiii) Cedide-i Ulâ Kalem:

Bu kalem hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak ele alınan bütçelerde bu kaleme rastlanılmıştır. Bu kalemin H. 1063/M. 1653 tarihli bütçeden aldıkları gelir miktarı 2.848.832 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 0.55'tir. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçeden aldıkları gelir miktarı ise, 2.982.998 akçe olup, toplam gelir içindeki payı %0.53'tür.

xiv) Kefe Mukataası:

Kırım, Ege sahil ve adalarındaki mukataa gelirleri ile Kefe kale-
sindeki muhafız mevâcipleri has ve salyâne giderlerini kontrol eden kalem-
dir. Bu kalemin H. 1063/M. 1653 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı
11.064.346 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 21.dir. H. 1064/M.
1654 tarihli bütçeden aldığı gelir miktarı ise, 10.977.999 akçe olup, top-
lam gelir içindeki payı % 1.9'dur.

xv) Ağnâm Mukataası:

Bu kalem, koyun sayısı üzerinden alınan vergi olan âdet-i ağnâm ve ağnâm-ı çelebkeşân'ın gelirlerini kontrol etmekte idi. Bu kalemin geliri H. 1063/M. 1653 tarihli bütçede 7.500.000 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 1.4'tür. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçedeki geliri ise 11.907.778 akçe olup, toplam gelir içindeki payı % 2.1'dir.

II. BÜTÇELERİN GİDER BÖLÜMÜ

İncelenen bütçelerin gider bölümlerine yeralan gider kalemlerinin görevleri ve bütçelerden aldıkları paylar aşağıda ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

A. MEVACİBÂT:

Askeri maaş ödemeleri ve devlet memurları ile saray hizmetkarlarına yapılan ödemeleri kapsayan mevacibât bölümü kendi içinde üç gider kaleminden oluşmaktadır. Bunlar;

i) Piyada Mukabelesi

Merkez ve kalelerdeki yeniçeriler, topçular, arabacılar, acemi oğlanları, saray bahçecileri, baltacılar, mutfak hizmetçileri, hassa terzi-leri, saray hizmetlilerine yapılan ödemeleri kapsamaktadır. Piyade Mukabelesi kaleminin H. 1063/M. 1653 tarihli bütçede belirtilen giderleri 215.084.664 akçe olup, toplam gider içindeki payı % 40.6'dır. Aynı kalemin H. 1064/M. 1654 tarihli bütçedeki giderleri ise 204.287.336 akçe olup toplam gider içindeki payı % 31.02'dir. Her iki bütçeden de anlaşıldığı gibi, Piyade Mukabelesinin giderleri azalmıştır. Piyade Mukabelesindeki neferlerin sayısının azalması bu giderleri azaltıcı etken olmuştur.

ii) Süvari Mukabelesi

Silahtar, sipahi, dört bölüğe (sağ ve sol ulüfeciler, sağ ve sol garipler.) ait ödemelerden oluşmakta idi. Süvari Mukabelesinin H. 1063/M. 1653 tarihli bütçedeki giderleri 139.647.156 akçe olup toplam gider içindeki payı % 26.4'tür. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçedeki giderleri ise, 131.959.160 akçe olup, toplam gider içindeki payı % 20.0'dir. Bütçelerde bu kalemin giderlerinde görülen düşüş, süvari mukabelesinin nefer sayısında yapılan indirim sebebiyle ortaya çıkmıştır.

iii) Küçük Rûznâme

Emekli Endurûn ağaları, Rikâb ağaları, Hazine ve Divân-ı Hûmayûn'un katipleri, mütefferikalar, saray mimarları, müezzinleri, hassa tabipleri gibi görevlilere yapılan maaş ödemelerini bu kalem kap-

samakta idi. Bu kalemin H. 1063/M. 1653 tarihli bütçedeki giderleri 23.167.753 akçe olup, toplam gider içindeki payı %4.3'tür. Aynı kalemin H. 1064/M. 1654 tarihli bütçede belirtilen giderleri ise, 45.883.678 akçe olup, toplam gider içindeki payı % 6.9'dur. Bu bütçelerden, memurlara düzenli bir ödemenin yapılmadığı ortaya çıkmaktadır.

Mevacibât ödemelerinin toplam olarak H. 1063/M. 1653 tarihli bütçedeki giderleri 337.899.572 akçe olup, toplam gider içindeki payı % 71.4'dir. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçedeki giderleri ise, 368.264.804 akçe olup, toplam gider içindeki payı %55.9'dur. Ele alınan bütçelerden görüldüğü gibi, masraf bölümünde en fazla payı mevacibât ödemeleri almaktadır. Bunun sebebi, askeri harcamalar, saray ve divan memurları ile hizmetkârlarına yapılan ödemelerin mevacibât bölümü içinde yer almasıdır.

B) TESLİMÂT

Bu bölüm tersane, tophane, cebehane, arpa, odun masraflarıyla fodula imali ve mutfak masrafları için mutfak eminine verilen meblağ kapsamaktadır. Bu bölümün H. 1063/M. 1653 tarihli bütçedeki giderleri 100.095.561 akçe olup, toplam gider içindeki payı % 18.9'dur. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçede belirtilen giderleri 113.899.421 akçe olup, toplam gider içindeki payı % 17.3'tür.

C) İHRACÂT

Tatar hanlarıyla, Çerkez beylerine ve donanma kaptanlarına senelik ödenen maaşlar ihracât bölümünde yer almaktadır. H. 1063/M. 1653 tarihli bütçedeki giderleri 50.867.838 akçe olup, toplam gider içindeki payı % 9.6'dır. H. 1064/M. 1654 tarihli bütçede belirtilen giderleri ise 176.194.234 akçe olup, toplam gider içindeki payı % 20.7'dir

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin, belli bir dönemdeki harcamalar ve gelirleri hakkında ayrıntılı bilgi veren bütçelerdir. Ele alınan bütçeler, maliye kalemlerine göre bir tasnif göstermekte olup, sadece o yılın gelir ve giderlerini vermektedir. Dolayısıyla bu bütçelerin, fonksiyonel bir yapıya dayandığı görülmektedir.

Ele aldığımız bütçelerden H. 1063/M. 1653 tarihli Osmanlı bütçesinde belirtilen net gelir miktarı:

Brüt Gelir	:	517.271.470
Toplanamayan Gelir:		<u>40.000.000</u>
Net Gelir:		477.271.470

Bu bütçede alınan olağanüstü vergilerin miktarı 62.065.250 akçe olup, bu meblağ masraf ile hazinede kalan miktar arasındaki farkta çıkarılmıştır. Sonuçta 148.854.391 akçe kalmıştır. (Ancak bütçede bu rakam 148.854.390 akçe olarak gösterilmiştir. İşlemdaki bu hata düzeltilerek yazılmıştır.) Bu bütçede giderler gelirlerden daha fazla olarak gerçekleşmiştir.

Net Gelir :	477.271.470
Gider :	<u>528.862.97</u>
Fark :	51.591.501

H. 1063/M. 1653 tarihli bütçede gelir ve gider kalemlerinin ayrıntılı bir şekilde ele alınması, kendisinden sonra Tarhuncu bütçesi için örnek teşkil etmiştir.

H. 1064/M. 1654 tarihli Osmanlı bütçesinde belirtilen net gelir miktarı:

Brüt Gelir :	558.541.856
Toplanamayan Gelir :	<u>21.185.423</u>
Net Gelir :	537.356.433

Bu bütçede de giderler gelirlerden daha fazla olarak gerçekleşmiştir.

Net Gelir :	537.356.433
Gider :	<u>638.358.459</u>
Fark :	121.002.026

Tarhuncu bütçesi olarak anılan bu bütçede, öncelikle kısıntının yapıldığı maraf kalemi mevâcibâtlardır. Mevâcibâtlar için yapılan masraflar ekte verilen bütçede görüldüğü gibi, 368.264.804 akçe alınmış olup, verilen rakamlar toplandığında bu giderler 391.212.038 akçe olarak ortaya çıkmaktadır. Aradaki 22.947.234 akçelik farkın ne olduğu bütçede belirtilmemiş olup, her iki rakam da gösterilmiştir. Tarhuncu bütçesinde mevâcibâtlar 368.268.804 akçe alınmış iken, H.1063/M. 1653 tarihli bütçede ise bu rakam 377.899.572 akçedir. Bu da Tarhuncu bütçesinde kısıntının genellikle askeri maaş ödemelerinin yer aldığı kalemde yapıldığını ve bunun asker mevcudunda yapılan indirimle gerçekleştiğini göstermektedir.

Araştırma Konusu Bütçeler (Özet Olarak)

EK 1: H. 1063/M. 1653 Tarihli Bütçe (Özet Olarak)

Kaynak: MM 22249 ss. 167 - 179

İcmâl-i irâd ve Mesârif-i İhracât-ı Hızâne-i Âmire'ammereallahu te'âlâ ilâ-yevmi'l-âhira, ber-mûceb-i defatir-i aklâm-ı Hızâne-i Âmire, el - vâki, der - sene 1063 (Akçe olarak)

(İRÂD FASLI)

Asl-ı Mâl fi sene-i kamile	fi sene
1. Tâbi-i Kalem-i Muhasebe-i Evvel	121.549.910
2. Tâbi-i Kalem-i Muhasebe-i Cizye	112.946.406
3. Tâbi-i Kalem-i Muhasebe-i Haremeynü-ş Şerifeyn	15.478.800
4. Tâbi-i Kalem-i Mukâtaa-i Haremeynü-ş Şerifeyn	23.841.917
5. Tâbi-i Kalem-i Mukâtaa-i Evvel	39.700.166
6. Tâbi-i Kalem-i Mukâtaa-i Ma'din	65.511.120
7. Tâbi-i Kalem-i Mukâtaa-i Bursa	12.075.634
8. Tâbi-i Kalem-i Mensuh	17.959.650
9. Tâbi- Kalem-i Mukâtaa-i Haslar	3.959.650
10. Tâbi-i Kalem-i Mukâtaa-i İstanbul	22.954.879
11. Tâbi-i Kalem-i Avlonya	9.434.685
12. Tâbi-i Kalem-i Ağriboz	1.955.324
13. Tâbi-i Kalem-i Cedide-i Ülä	2.848.832
14. Tâbi-i Kalem-i Kefe	11.064.346
15. Tâbi-i Kalem-i Mevkûfât, an-mâl-i avâriz	44.850.671
16. Tâbi-i Kalem-i Mukâtaa-i Ağnâm	7.500.000
YEKÛN	517.271.470
- An-emvâl-i mukâta'ât ve cizye ve avâriz	517.271.470
- Berâ-yi ocaklık ve ihracât saire	199.328.140
-İrâd-i İrsâliye-i Hazine-i Âmire	YEKÛN
	<u>317.943.330</u>

MASRAF FASLI

- Minha El-Mesarif	Nefer	Fi Sene
A. EL - MEVACİBÂT		
I. Tabi-i Kalem-i Mukabele-i Piyâde	83.191	215.084.664
II. Tabi-i Kalem-i Mukabele-i Süvari	23.005	139.647.156
III. Tabi-i Kalem-i Mukabele-i Küçük	2.334	23.167.753
YEKÛN	108.530	377.899.572

Mevâcib-i yeniçeriyân ve cebeciyân ve topçuyân vesaire altı bölük halkı ve Bevvâbân ve Ağayân-ı rikâb-ı Hümayûn ve Müttefferika ve çavuşan, fi'l-cümle kul taifesinin cümle yekûnu ve bir senede mevâcpleri bu miktar olur.

B. ET - TESLÎMAT

I. Teslim-i Be-Emin-i şeh'r, ber-mûceb-i defter-i emin-i mezbûr	33.771.189
II. Teslim-i be-Emin-i Tersâne-i Âmire	35.111.663
III. Teslim--i Be-Emin-i Matbah--ı Âmire	36.000.000
IV. Teslim-i Be-Emin-i Cev	14.000.000
V. Teslim-i Be-Emin-i Ağa-yı İstanbul, An-bahâ-i Hatab	3.660.288
VI. Teslim-be katib-i fodula-i yeniçeri fodula bahası	2.000.000
VII. Teslim-be katib-i Tersane-i Âmire	7.000.000
VIII. Teslim-be katib-i Kal'a-i Azak	2.100.000
	<hr/>
Y E K Û N	133.643.145
An-ocaklık yekûn	33.547.584
	<hr/>
Y E K Û N	100.095.561

Ve zikr olunan ümerâya ve Tersâne ve Azak ulufelerine mahallê-rinde işaret olunduğu üzere ocaklılardan gayrı hazineden verilecek cem'an yekûn100.095.561

C. EL - İHRACÂT

	fi seneye
- An-Hızâne-i Âmire	50.867.838
MASRAF	
A. EL- MEVACİBAT	377.899.572
B. ET - TESLÎMAT	100.095.561
C. EL - İHRACÂT	50.867.838
	<hr/>
Cem'an El- Mesârif, ocaklıkdan mâ'adâ	528.862.971
Bu takdirde iraddan ziyade bir senede masraf bu miktar olur. Ziyade-i masraf	210.919.641
- İrâd-ı İrsâliye-i Hazine-i Âmire	317.943.330
Ziyade-i masraf	210.919.971
	<hr/>
Y E K Û N	528.862.971

Ancak sefer durumlarında reâyadan (halk) alınan bedel-i nüzül, bedel-i ordu ve bedel-i timar ziyade-i masraftan alınır. Sefer olmadığı zaman bu akçeler alınmaz. Bu akçelere mal-ı gayr-ı mukarrere denir. Ve şu şekilde toplanır.

An - Emvâl-i Gayr-ı Mukarrere

1. An-mâl-ı bedel-i nüzül	50.000.000
2. An-mâl-ı bedel-i şayka	580.000
3. An-mâl-ı bedel-i ordu	1.885.250
4. An-mâl-ı bedel-i Mu'afiyet	1.600.000
5. An-mâl-ı bedel-i tımar	6.000.000
6. An-mâl-ı bedel-iba'z-ı beytül-mâl ve rüsûm-ı divân	2.000.000
Emvâl-i Gayr-ı Mukarrere ta'bir olunan malın yekûnu	62.065.250

fi sene

Ziyade-i Masraf Bedel-i Nüzülden ve Bedel-i Ordu ve Bedel-i Tımar Akçeleri Mahsup Olduktan sonra	210.919.971
	62.065.250
Y E K Ü N	148.854.391*

Tahsil-i mümkün olmayan Cem'an	40.000.000
El-küsûr, hââ olan kesr:	
a. Mesariften ziyade olan	148.854.391
b. Tahsili mümkün olmayan	+ 40.000.000
Y E K Ü N	188.854.391

Seferler vâki oldukça icab eden:	
a. Dibâce-i masraf	148.854.391
b. Tahsil-i mümkün olmayan	40.000.000
c. Bedel-i nüzül ve gayruhu	+ 62.065.250
Y E K Ü N	250.919.641

Bu takdirde cümle irsâliye malı ve bedel-i nüzül ve bedel-i ordu ve bedel-i tımar akçeleri mahsup olduktan sonra irad olan ziyade 1488 yük 54301 akçe masraf olup ve senede 400 yük akçe kadar tahsili mümkün olmayan mal ile cem'an 1888 yük 54.391 akçe kesr olur. Velâkin seferler vâki olmayıp emn-ü eman oldukça emvâl-i gayr-i mukarere olan-mevâddan müfredâtı ile zikr ve tahrir olunan bedel-i nüzül ve bedel-i ordu ve bedel-i tımar ve bedel-i muâfiyet akçeleri tahsil olunmaz. Ol zaman kâmil bir senede 2509 yük 19.640 icâb eder.

(* Bu rakam bütçede bir hata sonucunda - 148.854.390 - olarak alınmıştır. Ancak burac'a hata düzeltilmiştir.

1063 senesinde ihrâç olunan irâd-ı mukarrere ve mesarifi muayyene ve fazla-i mesarif icmâli ve kezâlik irâd-ı gayr-ı mukarrere ve mesarifi ziyâdedir. Târih-i mezbûrde ihrâç ve arz olunmuştur. Ol icmâlin aynı suretidir ki merhûm Râmi Paşa Sadâretiden olup ondan nakl olundu.

EK 2: H. 1064/M. 1654 Tarihli Bütçe (Özet Olarak)

Kaynak: MM 22.249 s. 180-211

İcmâl-i irad-ı asl-ı Mâl-ı aklâm-ı Hızâne-i Âmire bermûceb-i defatir-i müfredat-ı aklâm el-vâk-i fi şehri-i Ca Sene 1064

İRAD FASLI

	Fi sene
1. Tâbi-i Kalem-i Muhasebe-i evvel	103.858.737
2. Tâbi-i Kalem-i Muhasebe-i Cizye	110.268.871
3. Tâbi-i Kalem-i Mensuh	18.184.838
4. Tâbi-i Kalem-i Muhasebe-i Haremenü-ş Şerifeyn	17.046.403
5. Tâbi-i Kalem-i Mukataa-i Haremenü-ş Şerifeyn	23.263.403
6. Tâbi-i Kalem-i Mukataa-i evvel (maa cizye-i yava-i Ermeniyân ve Rumiyan)	
7. Tâbi-i Kalem-i Mukataa-i Ma'din (maa kıbtıyan ve cizye-i Eflak ve Boğdan ve Dubrovnik)	68.760.820
8. Tâbi-i Kalem-i Mukataa-i Bursa	12.477.509
9. Tâbi-i Kalem-i Mukataa-i İstanbul	21.564.151
10. Tâbi-i Kalem-i Ağriboz	1.955.334
11. Tâbi-i Kalem-i Avlonya	9.481.625
12. Tâbi-i Kalem-i Kefe	10.977.999
13. Tâbi-i Kalem-i Cedîde-i Ülâ	2.982.998
14. Tâbi-i Kalem-i Mukataa-i Haslar	4.723.665
15. Tâbi-i Kalem-i Mevkûfat	102.505.665
16. Tâbi-i Kalem-i Mukataa-i Ağnam	11.907.778

Y E K Ü N

558.541.856

İrâd

558.541.856

Mumteiu'l-husûl

21.185.423

Fil'l-asl-ı irâd-ı mukarrara ve mümkinu'l-husûl maa ocaklık ve havalât

537.356.433

Kise : 13433.5

Küsûr : 16433

A. An emvâl-i mukarrara

470.745.436

B. An emvâl-i gayr-ı mukarrara

66.610.997

Y E K Ü N

537.356.433

	Kise	Küsûr
A. An emvâl-i mukarrara	11768.5	53436
B. An emvâl-i gayr-ı mukarrara	1665	10997
	13433.5	16433
El-bâki berây-ı İrsaliye-i Hazine-i Âmire		340.919.363

MASRAF FASLI

Minha Mesarif-i Hızâne-i Âmire (Ammere'Allahu Te'alâ ilâ yevmi'-kiyâme)

A. EL - MEVACİBÂT (368 264 804)

I. Tâbi- Kalem-i Mukabele-i Piyâde	154.642.280
II. Tâbi- Kalem-i Mukabele-i Süvari	131.959.160
III. Tâbi- Kalem-i Rûznâmçe-i Küçük	45.883.678
IV. Mevacib-i Nefarât-ı Kal'a-i Azak	9.081.864
V. Tâbi- Kalem-i piyade an-cemaat-ı mezkûrîn	31.933.276
VI. Beray-i Mevacib-i T.K. Mukabele-i Piyade	17.711.780
	391.212.038

(Mevacipte 22.947.234 akçelik bir fazlalık görülmektedir. Her iki rakam da verilmiştir.)

B. ET - TESLİMAT	113.899.421
C. EL - İHRACÂT	176.194.234
Y E K Ū N	658.358.459
Ziyade-i mesârif ani'l-irad	121.002.026

Kise : 3025

Küsûr : 2026

DİPNOTLAR

* M.Ü. İ.İ.B. Fakültesi

(1) Ahmet Tabakaoğlu, *Osmanlı Maliyesi*, İst., 1985, s. 77

(2) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt 2. Kısım, 3. bs., TTK Ankara, 1932, s. 336.

(3) Halil Sahillioglu, *Savaş Yılı Buhranları*, İÜİFM, C. XXVII., 1969, İstanbul, s. 80.